

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2021.1-4.5>

Закаль О.О.,

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені В.З. Янчука

Національного університету біоресурсів та природокористування України

ORCID: 0000-0003-4231-1299

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ ТА МІСЦЕ В НИХ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FORMING POLICY AGAINST CLIMATE CHANGE AND THE PLACE OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Наукова стаття присвячена аналізу та синтезу міжнародної правової доктрини у формуванні політики боротьби зі зміною клімату як на транснаціональному рівні, так і на локальному. У публікації проаналізовано положення Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Кіотського протоколу та положень Паризької угоди та інші.

У статті розглянуто досвід Європейського Союзу у боротьбі зі змінами клімату та описано досвід країн-членів ЄС щодо ефективного вирішення цієї проблеми. Встановлено необхідність імплементації досвіду іноземних держав у національне законодавство України задля досягнення більш амбітних цілей у боротьбі зі зміною клімату. Визначено місце судового прецеденту та його вплив на формування кліматоохоронної політики держав та досягнення ними якісних показників у зменшенні викидів парникових газів у атмосферне повітря.

Досліджено вплив кліматичних змін на процеси, що відбуваються навколо навколишнього природного середовища, та їх вплив на міграцію населення, харчову безпеку, економіку та сталий розвиток держав тощо.

Визначено причинно-наслідковий зв'язок між кількістю екологічних катастроф, зумовлених зміною клімату та фізичним і психічним здоров'ям населення та його правами, а також біорізноманіттям нашої планети. Тому метою цієї статті є аналіз теоретичних, практичних та законотворчих дій міжнародної спільноти, спрямованих на ефективну боротьбу зі зміною клімату, забезпечення сталого розвитку, стабільної економіки та належного захисту осіб, постраждалих від впливу екологічних катастроф, зумовлених зміною клімату.

У результаті узагальнення зібраних даних у статті встановлено, що наявна значна потреба у прояві міжнародної солідарності обміну у сфері: технологій, знань та ресурсів задля досягнення ефективніших показників та результатів у подоланні цієї глобальної кризи.

Ключові слова: зміна клімату, кліматичні права людини, міжнародна політика протидії клімату.

The scientific article is devoted to the analysis and synthesis of the international legal doctrine of law in the formation of policy of combating climate change, both at the transnational level and at the local level. The United Nations Framework Convention on Climate Changes, Kyoto Protocol, Paris Agreements etc. were analyzed in the publication.

The article was considered the experience of the European Union in the combating climate changes and described an experience of the country-members of the EU to effectively resolving that problem. It was established the need to implement experience of foreign countries into national legislation to achieve more ambitious goals in the fight against climate change. It was established the place of judicial precedent and its influence on the formation of the state climate protection policy and their achievement of quality indicators on the reduction of greenhouse gas into the air.

The research shows influence climate changes to process that take place around environment and its effect on population migration, food safety, economics etc. In addition to that, article was determined the causal relations between the numerous of the environmental disasters and the physical and mental health and human rights, as well as the increase in the biodiversity of the planet. That is why the purpose of this article is to analyze the theoretical and legislative actions of the international community aimed at effectively combating climate change, ensuring development, a stable economy, and the proper protection of people who were affected by environmental catastrophes caused by climate change.

As a result of data synthesis, article determined that there is a great necessary of international solidarity of exchanging in the field of: technology, knowledge and resources in order to achieve better results in the resolving this global crisis.

Key words: climate changes, climate human rights, international policy combating climate changes.

Постановка проблеми. Однією із найбільших транснаціональних проблем сьогодення є зміна клімату. Ця проблема є чи не основним питанням на порядку денному задля досягнення пріоритетних цілей сталого розвитку всіх держав світу, адже загроза настання кліматичних криз є чи не

найсерйознішою екологічною катастрофою сучасності.

Зміни клімату – це не лише процеси, що відбуваються навколо довкілля. Це питання, що містить вплив на міграцію населення, харчову безпеку, економіку та сталий розвиток держав по всьому світі.

Такі зміни у природному середовищі нерозривно пов'язані з правами людини. Антропогенний вплив на зміну клімату є першопричиною глобального потепління, що є основним важелем, що спричинює незліченні природні катаклізми, які впливають на фізичне та психологічне здоров'я населення планети, його благополуччя, життя та біологічне розмаїття.

Оцінка стану літератури. Проблема кліматичних змін стала предметом досліджень як національних, так і іноземних учених, а також фахівців різних галузей. З огляду на передові позиції Європейського Союзу у протидії змінам клімату лівова частина цих наукових праць присвячена саме їхній діяльності у цьому напрямі. Однак, незважаючи на величезний доробок у цій сфері, питання зміни клімату надалі залишається неповною мірою вивченим. Саме тому є гостра необхідність подальшого вивчення цього питання.

Мета – здійснення аналізу теоретичних та законодавчих дій міжнародної спільноти, спрямованих на ефективну боротьбу зі зміною клімату, забезпечення сталого розвитку, стабільної економіки та належного захисту осіб, постраждалих від впливу екологічних катастроф, спричинених кліматичними змінами.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна нормативно-правова база у сфері зміни клімату налічує у собі як національне, так і міжнародне законодавство. Відповідно до положень статті 9 Конституції України: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [3]. Принагідно варто зазначити, що статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що у разі якщо міжнародні договори, що набрали сили в установленому порядку в Україні, встановлюють інші правила, аніж ті, що передбачені у відповідному нормативно-правовому акті вітчизняного законодавства, то застосовуються правила міжнародного договору [5]. Звідси випливає, що норми міжнародного права, ратифіковані Україною, мають певну пріоритетність над національним законодавством України.

Одним із перших міжнародних документів у сфері зміни клімату була Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р., яка поставила перед собою амбітну ціль протидії глобальному потеплінню шляхом зниження викиду парникових газів у атмосферне повітря та стабілізації таких викидів на рівні, належному для забезпечення безпечного життя на планеті [10].

Прийняття такого документа означало, що рада клопотала перед представниками інших держав щодо міжнародного співробітництва для імплементації Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [10]. У зв'язку з цим 194 країни світу ратифікували Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату, а згодом і Кіотський протокол до

неї, що визначав кількісні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів для економічно розвинутих держав та країн з перехідною економікою на період 2008–2020 рр. Однак сфера впливу держав, визначених у Кіотському протоколі, що припадала на загальнопланетарну кількість викидів парникових газів, становила лише 15% від таких. Тому після завершення дії такого документа світовою спільнотою переглянуто сферу поширення та механізми дії такого Протоколу та під час 21-ї конференції ООН з питань зміни клімату узгоджено новий документ, що прийде на заміну вищезазначеному, – Паризьку угоду.

Цим міжнародно-правовим документом закріплено необхідність держав у формуванні власної політики адаптації до зміни клімату, а також закріплення рівня зростання світової температури не вище 2°C (бажано 1,5°C). Окрім того, ключовим завданням, що ставить перед собою такий документ, є розробка та реалізація стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 р. та разом з тим, на відміну від Кіотського протоколу, кожна держава самостійно визначатиме національний внесок щодо світового рівня скорочення викидів парникових газів та добровільно зобов'язується виконувати покладені на неї завдання. Разом із тим скасовані будь-які санкції, що раніше покладались на держав за порушення виконання умов, та не врегульовано питання міждержавної торгівлі квотами на викид парникових газів. Положеннями Паризької угоди передбачено, що країни самостійно за рахунок ринкових механізмів зможуть досягати цілей. Водночас угодою передбачено надання підтримки країнам, що розвиваються. Ключовим аспектом такої угоди є те, що держави самостійно взяли на себе відповідальність у боротьбі зі зміною клімату, а тому і презентували власні Національно визначені внески, у яких і визначено ті цілі, які держави ставлять перед собою у виконанні такої домовленості. Разом із тим уряди держав-учасниць розробляють власні Національні стратегії та будують самостійну політику у протидії кліматичним змінам відповідно до положень Паризької угоди [1].

Лідруючі позиції у реалізації заходів з боротьби зі зміною клімату серед світової спільноти займає Європейський Союз. Одним із перших кроків якого було прийняття рішення Засідання Європейської ради з енергетики та навколишнього середовища від 29.10.1990, яким рекомендовано країнам-учасникам стабілізувати шкідливі викиди у атмосферне повітря до 2000 року на рівні, що був закріплений у 1990 році. Згодом було розроблено та прийнято Стратегію Співтовариства щодо обмежень викидів діоксиду вуглецю та збільшення енергоефективності. Цей документ мав на меті скорочення викидів у атмосферу саме тих сфер промисловості, що є джерелами викидів парникових газів. Окрім того, документ першим вносив ініціативу щодо продажу квот

на викид парникових газів у атмосферу та створював відповідний ринок.

Варто зазначити, що прийняті рішення сприяли зниженню споживання вугілля та збільшенню використання природного газу, а з ним і розвитку відновлювальної енергетики. Станом на тепер Європейський Союз вирішив, що політика протидії зміни клімату не містить часових рамок, а постійно розвивається внаслідок впливу нових викликів, які випадають на суспільство. У зв'язку із цим було розроблено Дорожню карту переходу до низьковуглецевої економіки на період 2031–2050 рр., яка передусім націлена на скорочення викидів парникових газів [7].

Усі візійні документи спрямовані на протидію зміни клімату та націлені на виконання прийнятих ЄС зобов'язань за Кіотським протоколом та Паризькою угодою щодо скорочення викиду парникових газів на своїй території. Опрацювавши низку документів ЄС у сфері клімату, можна дійти висновку, що політика у цій галузі розділяється на два напрями, а саме адаптація до змін клімату та зменшення викидів парникових газів.

Зважаючи на велетенський доробок, рекомендації, стратегії та інші документи, саме Європейський Союз визначає основним принципом у боротьбі зі зміною клімату те, що: «Кожна держава як свідомий член світової спільноти зобов'язана розпочати власну кліматоохоронну політику, що насамперед ставить перед нею зобов'язання напрацювання належної нормативно-правової бази задля недопущення падіння економіки, дотримання прав та свобод громадян і забезпечення сталого розвитку». Таким чином, Європейським Союзом закладено фундамент політики у сфері глобальної зміни клімату, однак обов'язок деталізації та впровадження регіональної політики боротьби покладається на країн-учасниць [9].

Чудовим прикладом у цій ефективній боротьбі слугує Федеративна Республіка Німеччина, яка як член Європейського Союзу займає передові позиції у реалізації основних стратегічних цілей у налагодженні екологічної безпеки та боротьбі зі зміною клімату. Саме цією державою розроблено та впроваджено низку результативних механізмів стратегічного планування у напрямі кліматичних змін. Звертаємо увагу, що саме ті стратегічно важливі рішення, що прийняті як на федеративному рівні, так і на локальному, мають ефективний результат поставлених Стратегією цілей, саме завдяки яким і сформовано якісний екоменеджмент держави.

Федеративний уряд Республіки Німеччина схвалив «Німецьку стратегію з адаптації до зміни клімату», основним завданням якої є створення ефективного механізму протидії тим небезпечним явищам, що можливі внаслідок зміни клімату. Цей документ націлений на мінімізацію вразливості держави до таких незворотних процесів, як зміна

клімату, та адаптація до таких явищ, що дасть можливість пристосування економіки держави та наукового, бізнесового та громадського сектору [8].

Разом із тим для впровадження такого документа урядом розроблено та прийнято «План дій з адаптації німецької Стратегії» (далі – План). В його основі закладений комплексний підхід, який дасть можливість взаємної кооперації всіх секторів економіки задля реалізації спільних цілей, визначених Стратегією.

План визначає механізми, способи та засоби і конкретні напрями, що встановлені в урядовій Стратегії з адаптації. Разом із тим такий План закріплює чіткі кроки, що мають вжитись державою на найближчі роки, що прямо чи опосередковано пов'язано з вектором, у якому рухається країна, та політикою у ній. Цей документ демонструє чотири основні напрями, у яких рухається Федеративна Республіка Німеччина у боротьбі із зміною клімату, а саме:

- інформування, що включає у себе напрацювання чіткої бази знань, розширення наукових досліджень у цій галузі, напрацювання діалогу між учасниками та інформування населення, а також просвітницьку роботу;

- політика, що включає у себе розробку та прийняття чітких рамок для всіх учасників, затвердження стандартизації, розробку нормативного регулювання таких процесів та розробку регіональних програм стимулювання населення та бізнесу до участі;

- система оцінки будівництва та розвитку інфраструктури у відповідності до Положень Стратегії з адаптації, що включає у себе створення конкретних заходів контролю зі сторони уряду щодо земельних, містобудівних, транспортних та інших питань;

- відповідальність, що включає у себе виконання міжнародних зобов'язань, взятих на себе державою, кооперацію з іноземними державами в межах міжнародної ініціативи боротьби зі зміною клімату.

Стратегічно важливим є той факт, що урядом Німеччини в рамках Стратегії та Плану не лише напрацьовано візійний документ розвитку подій та протидії таким, але і налагоджено процес комунікації з відповідними суб'єктами на всіх рівнях, що дає можливість зробити висновки, що напрацьований План дозволить не лише сповільнити пагубний економічний та соціальний ефект, але і дасть можливість розробки нових інструментів оцінювання якості політики держави.

План дій має періодично переглядатися та оновлюватися, відповідно мають бути розроблені показники дій оцінки прогресу. До цього процесу повинні бути залучені всі федеральні міністерства і землі. Цей процес нині триває [6].

Інституційною основою імплементації «Німецької Стратегії адаптації до зміни клімату» та реалізації Плану є налагоджена кооперація між державними

та недержавними організаціями, такими як: Федеральне міністерство з навколишнього середовища, охорони природи та безпеки ядерних реакторів, Федеральне агентство з охорони довкілля, Німецька Національна метеорологічна служба, Федеральний інститут гідрології, федерального морського судноплавства і гідрографії, Федеральний інститут гідротехніки, Центр компетенції з кліматичних впливів і адаптації федерального агентства з навколишнього середовища КОМПАСС, Сервісний Кліматичний центр. Така співпраця допомагає здійснювати постійний збір кліматичних даних, формування концептуальних позицій щодо подальшого розвитку та напрацювання і впровадження адаптаційної політики.

Проаналізувавши документи, схвалені Європейським Союзом у боротьбі зі зміною клімату та досвід Федеративної Республіки Німеччина як члена Союзу, можна дійти висновку, що в ЄС на цей момент уже створено чіткий та результативний комплекс теоретичних, законодавчих дій, що дає їм можливість ефективно боротися зі зміною клімату, забезпечувати сталий розвиток, ефективну економіку та формувати політику безпечного для життя та здоров'я демократичного суспільства.

Поруч із розвитком міжнародно-правової доктрини у боротьбі зі зміною клімату чільне місце посідає також судовий прецедент, механізм дії якого носить рушійний характер у формуванні усталеної судової практики. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року говорить, що рішення, прийняті Європейським судом з прав людини, є обов'язковими для держав, стороною яких вона є [2]. Окрім того, Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що суди України під час розгляду справ застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Зазначені вище положення дають підстави говорити про місце судового прецеденту як джерела права та можливості застосування його положень у здійсненні правосуддя в державі.

Разом із тим можливість судового захисту порушених прав людини у зв'язку із кліматичними змінами є чи не найважливішим механізмом для стикування урядів держав до дій.

Внаслідок трансформацій, що відбуваються у суспільстві та пов'язані зі зміною клімату, дедалі більше з'являється судових прецедентів у цій галузі. Згідно із Глобальним звітом ООН про спори щодо зміни клімату, станом на 2017 рік у 24 країнах світу було зареєстровано 884 судові провадження, предметом розгляду яких є вплив зміни клімату на права людей, однак станом на 2020 рік тенденція значно змінилась, а саме у 38 країнах світу зареєстровано 1550 судових проваджень, що неодмінно позитивно

впливає на формування якісної світової політики. Пропонуємо розглянути такі приклади: Ургенда проти уряду Нідерландів. Подання такої позовної заяви ініціативними громадянами держави було обгрунтовано тим, що у зв'язку зі зміною клімату та просіданням ґрунтів підвищується рівень моря, випадає дедалі більше опадів. Тому значні території держави просідають внаслідок багатокілової практики осушення вод та меліорації ґрунтів, що безумовно створює загрозу громадянам держави. На думку позивачів, дії, що вживаються зі сторони уряду, лише сприяють такій ситуації, адже такі дії ставлять перед собою не надто амбітні цілі скорочення викидів парникових газів на рівні 14–17% порівняно із 1990 р.

У результаті розгляду спору суд постановив історичне рішення, яким визнав заходи, вжиті зі сторони уряду, недостатніми у боротьбі зі зміною клімату та такими, що порушують положення Європейської конвенції з прав людини, яка встановлює обов'язок перед державами вживати належних заходів у боротьбі зі зміною клімату. Також постановив, що керівництвом держави було порушено «стандарт належного піклування про своїх громадян» та зобов'язав забезпечити достатній рівень скорочення викидів парникових газів на рівні щонайменше 25% у 2020 р. порівняно із 1990 р. На виконання такого рішення суду урядом було досягнуто скорочення рівня викидів парникових газів на 24,5% у 2020 р. порівняно із 1990 р.

Ще одним не менш цікавим прикладом слугує справа друзів довкілля Ірландії проти ірландського уряду. Звернення до суду громадської організації «Друзі довкілля Ірландії» обгрунтована тим, що державою провадиться надто слабка кліматоохоронна політика та, незважаючи на невеликі розміри держави, вноситься чималий вклад у загальні викиди парникових газів у Європі. Ірландія не досягла основних цілей щодо скорочення викидів парникових газів.

У результаті судового розгляду суд дійшов висновку, що прийнятий Національний план пом'якшення зміни клімату, прийнятий урядом держави у 2017 р., був неналежно деталізований та не визначав достатньої кількості механізмів реалізації поставлених цілей. Основна вимога позивачів – зобов'язати уряд держави скоротити кількість викидів парникових газів та зобов'язати підготувати новий план, що відповідатиме постанові уряду Ірландії 2015 р. «Про кліматичні дії та низьковуглецевий розвиток», Конституції Ірландії та Європейській конвенції про захист прав людини. Рішенням суду було постановлено зобов'язати уряд розробити та затвердити новий документ, що конкретизуватиме кліматичні цілі, що будуть досягнуті до 2050 р.

Також одним із важливих судових спорів у формуванні кліматичних судових прецедентів є справа

мешканця республіки Кірібаті проти Нової Зеландії. Мешканець цієї держави звернувся до суду з вимогою заборонити його депортацію на батьківщину. Такий позов обґрунтовано тим, що незворотні кліматичні процеси, що відбуваються із рівнем світового океану, становлять ризик для його життя. Незважаючи на те, що Верховний суд Нової Зеландії відхилив його клопотання про надання йому притулку як кліматичному біженцю та його позов, справа була передана на розгляд до Комітету ООН з прав людини, який постановив, що держави не можуть депортувати людей, що стикнулись із кліматичними кризами, що загрожують їхньому праву на життя, та закликав держави нести відповідальність за переміщених внаслідок зміни клімату осіб. Таке рішення, прийняте Комітетом ООН з прав людини, змушує світову спільноту переглянути національне та міжнародне законодавство та ввести такі нові поняття, як «кліматичний біженець» та «кліматичний мігрант» [4].

Зважаючи на зазначені вище судові прецеденти, можна дійти висновку, що суспільство вкрай занепокоєне питанням зміни клімату, а їх звернення до судової інституції зумовлене неналежною та поміркованою політикою держав у протидії кліматичним кризам. Тому з урахуванням гостроти порушених питань суди виступають «нормотворцями» та вимагають від урядів своїх держав виконання їхніх рішень, ставлячи перед ними зобов'язання формування абсолютно нових, прозорих та чітких планів дій, напрацювання та схвалення нормативно-правових актів як превентивного характеру кліматичним кризам, що носитимуть фідуціарний характер, ключовим принципом яких є те, що «людина, її права та гарантії є найвищою соціальною цінністю».

З огляду на вищевикладене варто зазначити, що Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та низка

інших документів ставлять перед державами чіткий ряд зобов'язань, ключовим з яких є гарантія створення ефективних правових механізмів захисту прав людини та громадянина від порушень. Кліматичні зміни та їх вплив, включаючи підвищення рівня води, екстремальні погодні умови та інші погодні катаклізми, вже завдали шкоди правам людини. Перед державами та громадами, що найбільш вразливі до зміни клімату, на порядку денному стоїть питання виживання. Насамперед постраждалі повинні мати доступ до значущих засобів захисту, в тому числі право на судові та інші механізми відшкодування шкоди. Держави повинні нести відповідальність за свій внесок у зміну клімату, насамперед за неефективну політику, за неможливість врегулювання кількості викидів в атмосферу підприємств, що перебувають під юрисдикцією такої держави, незалежно від місця здійснення таких викидів.

Зміна клімату – це пряма загроза з відповідними причинами та наслідками, що не містить кордонів. У зв'язку з цим саме це вимагає реакції, основою якої має слугувати міжнародна солідарність. Держави повинні ділитись ресурсами, знаннями та технологіями у сфері боротьби із загрозою, що виникла.

Як позитивний, так і негативний міжнародний досвід повинен стати взірцем для України. Саме тому є потреба у імплементації низки Директив ЄС, націлених на боротьбу зі зміною клімату, розробку та прийняття нормативно-правових актів, що регулювали би такі напрями, як: скорочення викидів парникових газів, переробка вичерпаного палива, вирубка лісів, розвиток відновлювальних джерел енергетики, екологізація сільського господарства та захист прав громадян, чії права були порушені внаслідок настання екологічних катастроф, спричинених зміною клімату, задля формування дієвої кліматоохоронної політики та належного захисту прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Дубовіч І.А. Теоретико-методологічні та практичні еколого-економічні й правові засади розв'язання глобальних проблем зі зміни клімату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Ужгород. 2016. Вип. 8. Ч. 1. С. 67–70.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратиф. Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. 1997. № 40, ст. 263.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний текст. Київ : КМ, 2013. 141 с.
4. Найгучніші судові справи зі зміни клімату. URL: <https://ecoaction.org.ua/klimatychni-sudovi-spravy.html?amp> (дата звернення: 15.05.2021).
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906/IV-ВР. Київ : Парламентське видавництво, 2004. Ст. 540.
6. Adaptation Action Plan of the German Strategy for Adaptation to Climate Change. URL: http://www.bmub.bund.de/fileadmin/bmu-import/files/pdfs/allgemein/application/pdf/aktionsplan_anpassung_klimawandel_en_bf.pdf.
7. Communication of long-term strategies. United Nations. URL: <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/long-term-strategies>.
8. German Strategy for Adaptation to Climate Change. URL: http://www.bmub.bund.de/fileadmin/bmuimport/files/english/pdf/application/pdf/das_gesamt_en_bf.pdf.

9. IPCC Report: 'severe and pervasive' impacts of climate change will be felt everywhere. UN and climate change. 2014. URL: <http://www.un.org/climatechange/blog/2014/03/ipcc-report-severe-and-pervasive-impacts-of-climate-change-will-be-felt-everywhere/>.

10. Kyoto Protocol to the United Nations framework convention on Climate change. United Nations. 1998. URL: http://ec.europa.eu/clima/policies/forests/docs/kpeng_en.pdf.